

R e c e n z j e

Jacek Moskalewicz

Zakład Badań nad Alkoholizmem i Toksykomaniami
Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie

JUSSI SIMPURA, BORIS M. LEVIN **Demystifying Russian Drinking:** **Comparative Studies from the 1990s**

Stara bajka o rybaku i złotej rybce, która w zamian za uwolnienie przyrzekła spełnić trzy jego życzenia, głęboko tkwi w rosyjskiej tradycji. W jednej z wersji tej bajki, pierwszym życzeniem rybaka było, by woda w wiadrze zamieniła się w wódkę. Tak też natychmiast się stało. Drugie życzenie zajęło rybakowi dłuższą chwilę: poprosił, by w Woldze zamiast wody popłynęła wódka. Mając rzekę pełną wódki, rybak miał wyraźne kłopoty z wyrażeniem trzeciego życzenia. W końcu, po rozpaczliwym namyśle, wyszeptał trzecią prośbę: „daj ćwiartkę i będziemy kwita”.

Anegdota ta ukazuje jeden z najtrwalszych mitów o Rosjanach, których życie i pragnienia miały być zdominowane przez alkohol. Omawiana książka stara się pokazać, w jakim stopniu pragnienia te są realizowane w Rosji lat dziewięćdziesiątych.

Książka została napisana przez 17 autorów, Finów i Rosjan. Składa się z trzech części, w których dominuje socjologiczne, nie zaś epidemiologiczne podejście. Ze względu na brak wiarygodnych badań z poprzednich dziesięcioleci, w książce przedstawiono aktualny obraz sytuacji, nie próbując zanalizować zmian zachodzących w czasie. Szczególnym walorem książki jest jej porównawczy charakter. Wyniki badań prowadzonych w Rosji skonfrontowane zostały z podobnymi badaniami wykonanymi w Finlandii i w innych krajach.

Demystifying Russian Drinking: Comparative Studies from the 1990s. Stakes – National Research and Development Centre for Welfare and Health, Helsinki, Finland 1997, s. 226, ISBN 951-33-0492-2, ISSN 1236-0732.

Powyższa recenzja ukazała się w języku angielskim, w czasopiśmie *Addiction*, 1998, 93 (10), s.1594-1595. Jej polska wersja jest publikowana za zgodą redakcji *Addiction*.

W części pierwszej książki opisano problemy związane z alkoholem, jakie miały miejsce w przeszłości i ich wpływ na rosyjskie przemiany ekonomiczne i polityczne. Omówiono dyskusje na temat alkoholu, które toczyły się w ruchu socjalistycznym przed rokiem 1917 oraz politykę wobec alkoholu w Rosji Sowieckiej. Przedstawiono krytyczną ocenę krucjaty antyalkoholowej Gorbaczowa. Boris M. Levin, autor rozdziału, uważa reformę alkoholową z roku 1985 za „skandaliczną przegraną... za prawdziwą gafę w oczach społeczności światowej” (s. 37), i twierdzi, że „spożycie alkoholu nie zmniejszyło się wcale, ani o kroplę” (s. 39). Ostry ton tej krytycznej wypowiedzi jest po części zrozumiały w kontekście „pięciu lat paranoidalnej cenzury” (s. 73), która nie pozwoliła na otwartą krytykę reformy, mimo iż „wszystko, włączając Partię, było wówczas swobodnie krytykowane” (s. 73).

Część druga i trzecia prezentuje wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w Moskwie i Republice Karelskiej w latach 90. Badania te koncentrowały się na wzorach picia, na jego kontekstach, jak również na pozytywnych i negatywnych doświadczeniach związanych ze spożyciem alkoholu rozpatrywanych w perspektywie porównawczej. Wyniki badań sugerują istnienie wielu podobieństw pomiędzy piciem alkoholu w Rosji i w innych krajach uprzemysłowionych, włączając w to znaczące zróżnicowanie wzorów picia w różnych kategoriach społeczno-demograficznych. Nie pominięto rosyjskiej specyfiki: wysoki udział napojów spirytusowych, w tym bimbru i alkoholu z nielegalnej produkcji w ogólnej konsumpcji, stosunkowo niska częstość picia, wysoka konsumpcja alkoholu przy jednorazowym spożyciu, bardzo niski udział kobiet w ogólnej konsumpcji i nieoczekiwany równomierny rozkład spożycia w ciągu tygodnia, bez szczytu w okresie weekendu. Skłonność do picia alkoholu w miejscu pracy wydaje się być kolejną cechą charakterystyczną, choć niekoniecznie implikującą spożycie alkoholu w godzinach pracy. Autorzy rozdziału sugerują, że spotkania w małym gronie, w celu uczczenia indywidualnych lub zawodowych uroczystości, są często organizowane po godzinach pracy. Zbyt wysokie ceny w restauracjach oraz duże odległości w Moskwie są przeszkodą przy organizowaniu spotkań towarzyskich poza zakładami pracy. Jednak związek między alkoholem a pracą wydaje się być silny, skoro około 20% mężczyzn miało problemy z pracą z powodu alkoholu. Jest to aż pięć razy częściej niż w Finlandii.

Również wpływ alkoholu na zdrowie jest większy w Rosji niż w innych krajach uprzemysłowionych. Z badań ankietowych z roku 1994 przeprowadzonych w Moskwie wynika, iż ponad 30% mężczyzn i 15% kobiet miało problemy zdrowotne związane z alkoholem (8 razy więcej niż w Finlandii). Zgodnie z danymi z Segezda, miasta w Karelii, gdzie umieralność podwoiła się w latach 1992-1994, procent zgonów osób w wieku produkcyjnym pośród wszystkich zgonów nieoczekiwanie wzrósł, osiągając 50% w roku 1994. Oprócz znanych przyczyn umieralności związanej z alkoholem, istniejące dane wskazują, że za znaczną ilość zgonów z powodu chorób wieńcowych może być również odpowiedzialny alkohol. Kwestia ta została przedstawiona w rozdziale pod frapującym tytułem: „Nadmierne spożycie alkoholu sprawia, że Rosja jest jedyną kulturą, w której «dobry» cholesterol jawi się jako «zły» cholesterol”, opracowanym przez Mikko Paunio. Autor przedstawia dane em-

piryczne z kilku krajów sugerujące negatywny wpływ na układ wieńcowy bardzo wysokiego poziomu znacznej gęstości cholesterolu lipoproteinowego. Tak wysoki poziom pojawia się przy spożyciu ponad 60 gramów alkoholu dziennie. Nie jest to poziom konsumpcji wyjątkowy w większości europejskich krajów, dlatego też wnioski wynikające z danych przedstawionych w tym rozdziale można zastosować nie tylko do Rosji. „Dobry” cholesterol może przekształcić się w „zły”, w szkodliwy dla zdrowia w każdej kulturze.

Z pośród wielu mitów, przedyskutowanych w książce, niewiele uwagi poświęcono popularnemu przeświadczeniu, że alkoholizm w Rosji jest dziedzictwem komunizmu. Pochodząc z kraju, w którym alkoholizm, postrzegany jako pozostałość po kapitalizmie, paraliżował wysiłki prewencyjne przez dziesięciolecie, dość sceptycznie patrzę na ten nowy mit, który ma znaczący wpływ na politykę wobec alkoholu, a tym samym na zdrowie i jakość życia w okresie transformacji.